

РЕЦЕНЗІЯ

доцента кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
кандидата економічних наук, доцента **ЛАЗЕБНИК Вікторії Вікторівни**
на дисертацію **СКАКУНА Олександра Михайловича**
на тему: **«Формування системи інтернет-комунікацій забезпечення
просування продукції сільськогосподарських підприємств»**,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 075 «Маркетинг»
галузі знань 07 «Управління та адміністрування»

Актуальність теми дослідження. В умовах цифрової трансформації економіки інтернет-комунікації перетворилися на один із ключових інструментів просування продукції та взаємодії підприємства з ринком. Сучасний споживач, оптовий покупець і партнер очікують швидкого доступу до інформації, персоналізованої комунікації, прозорості пропозиції та можливості взаємодії через цифрові канали, тому відсутність системної цифрової присутності безпосередньо впливає на конкурентоспроможність виробника.

Особливої ваги ця проблематика набуває для аграрного сектору, де переважну частину суб'єктів становлять малі та середні підприємства з обмеженим рівнем цифрової присутності. За таких умов актуальним є не просто використання окремих digital-інструментів, а формування цілісної системи інтернет-комунікацій, здатної підтримувати маркетингові, збутові та репутаційні цілі підприємства. Саме тому тема дисертації Олександра Скакуна, спрямована на обґрунтування теоретико-методичних засад і розроблення практичних рекомендацій щодо формування такої системи, є актуальною та своєчасною.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Дисертація Олександра Скакуна містить низку авторських висновків, положень та рекомендацій, що відповідають вимогам до наукових праць такого рівня. Дослідження ґрунтується на вдало підібраній сукупності методів наукового пізнання: аналізу та синтезу, абстрагування й узагальнення – для уточнення сутності та структури системи інтернет-комунікацій; системного і структурно-функціонального підходів – для обґрунтування трикомпонентної структури системи (організаційна, методична та інформаційно-аналітична підсистеми); статистичного аналізу та порівняння – для оцінювання стану й динаміки цифрової присутності сільськогосподарських підприємств; анкетного опитування та методу експертних оцінок – для встановлення фактичного стану використання інтернет-комунікацій і визначення вагових коефіцієнтів моделі; інтегрального (індексного) методу – для розрахунку коефіцієнта цифрової зрілості; методу кейс-стаді – для апробації моделі на конкретних підприємствах; графічного й табличного методів – для наочного подання результатів. Поєднання зазначених методів забезпечило обґрунтованість і достовірність отриманих результатів.

Заслуговує на увагу запропоноване здобувачем трактування системи інтернет-комунікацій сільськогосподарського підприємства як інтегрованої сукупності організаційної, методичної та інформаційно-аналітичної підсистем, а не набору окремих цифрових каналів (розділ 1).

Значним науковим внеском є розроблена та апробована автором модель оцінювання цифрової зрілості системи інтернет-комунікацій, яка передбачає інтегральне оцінювання трьох підсистем за зваженою формулою з подальшою якісною перевіркою мінімально обов'язкових критеріїв за п'ятирівневою шкалою (розділ 3). Прикладну придатність моделі підтверджено її апробацією на підприємствах із різним вихідним рівнем цифрової зрілості, де зафіксовано зростання інтегрального коефіцієнта від 18,29 % до 96,15 % та від 39,14 % до 74,14 %.

Представляють інтерес запропонований автором алгоритм вибору інструментів інтернет-комунікацій за логікою «якщо – то», безпосередньо пов'язаний із результатами діагностики цифрової зрілості, а також обґрунтовані підходи до омніканального використання інструментів просування у межах єдиної системи.

Інформаційна база дослідження. Інформаційною базою дослідження стали законодавчі та нормативно-правові акти; офіційні дані Державної служби статистики України та Міністерства економіки України; матеріали інформаційно-аналітичних звітів; наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених із питань цифрового маркетингу та просування продукції аграрних підприємств; результати власних прикладних досліджень автора, а також авторського анкетного опитування представників сільськогосподарських підприємств і експертного оцінювання цифрової зрілості, доповнені даними веб-аналітики досліджуваних підприємств.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою «Розвиток маркетингу на підприємствах аграрного сектору та переробних підприємствах» (номер державної реєстрації 0120U100630), у межах якої автором здійснено збір та систематизацію інформації щодо стану й тенденцій розвитку інтернет-комунікацій і цифрового маркетингу сільськогосподарських підприємств, а також впливу зовнішніх і внутрішніх чинників на ефективність просування їхньої продукції.

Практичне значення та впровадження результатів дослідження. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання розроблених методичних підходів, алгоритмів та рекомендацій у діяльності сільськогосподарських підприємств з метою підвищення ефективності просування продукції засобами інтернет-комунікацій. Запропоновані положення можуть бути використані при формуванні та коригуванні маркетингових стратегій, виборі інструментів цифрового просування та оцінюванні

результативності маркетингових заходів. Результати дослідження впроваджено у практичну діяльність сільськогосподарських підприємств, що підтверджено відповідними довідками: ТОВ «Козацька долина 2006» та ТОВ «Агро-Слава 2017». Окремі положення дисертації можуть бути використані у навчальному процесі закладів вищої освіти під час викладання дисциплін «Маркетинг», «Маркетингові комунікації», «Цифровий маркетинг».

Повнота викладення основних наукових результатів в опублікованих працях. Основні положення та результати дисертації повною мірою висвітлено у 9 наукових працях, серед яких 3 статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, колективна монографія, 5 тез наукових доповідей. Зміст публікацій відповідає основним результатам дисертаційного дослідження.

Дискусійні положення та зауваження по роботі. В цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження О. М. Скакуна, варто звернути увагу на окремі дискусійні положення та зауваження:

1. Вибірка респондентів авторського анкетного опитування (13 підприємств – с. 145; методику формування вибірки описано на с. 144–152) є відносно невеликою, що дещо обмежує можливості екстраполяції отриманих результатів на всю сукупність сільськогосподарських підприємств. Доцільно було б розширити емпіричну базу або чіткіше обґрунтувати достатність такої вибірки для цілей дослідження.

2. Потребує докладнішого розкриття процедура визначення вагових коефіцієнтів запропонованої моделі (0,25; 0,25; 0,50) (с. 208–209); доцільним є також проведення розширеного аналізу чутливості інтегрального показника цифрової зрілості до зміни цих коефіцієнтів, що доповнило б наведену в роботі перевірку в діапазоні $\pm 0,10$ (с. 209).

3. Робота виграє б, якби була доповнена розрахунками економічної ефективності впровадження запропонованих рекомендацій (зіставленням витрат на впровадження та отриманого результату), оскільки кінцевою метою діяльності підприємства є підвищення прибутковості; в апробаційній частині (с. 219–228) ефект відображено переважно показниками вебаналітики.

4. Частину практичних рекомендацій (с. 231–258) варто глибше диференціювати за типами аграрних підприємств (рослинництво, тваринництво, переробка, агросервіс), оскільки специфіка їхньої продукції та цільових аудиторій суттєво різниться.

5. Бажано ширше висвітлити правові, етичні та безпекові аспекти функціонування інтернет-комунікацій – захист персональних даних, згоду на обробку файлів cookie, вимоги до реклами (окремі згадки – с. 143, 193–195), – які набувають дедалі більшого значення в цифровому середовищі.

Висловлені зауваження мають дискусійний характер і не знижують загальної позитивної оцінки роботи, а можуть слугувати предметом наукової дискусії під час захисту.

Загальний висновок. Дисертація Скакуна Олександра Михайловича на тему: «Формування системи інтернет-комунікацій забезпечення просування продукції сільсько-господарських підприємств» є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконаним на актуальну тему. Враховуючи актуальність, наукову новизну, обґрунтованість і практичну цінність одержаних результатів, дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор Скакун Олександр Михайлович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 075 «Маркетинг» галузі знань 07 «Управління та адміністрування».

Рецензент доцент кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидат економічних наук, доцент Вікторія ЛАЗЕБНИК